

Bronnen van genealogisch onderzoek naar Landverhuizers: Cecilia Suzanna Bausch Dinah Hesselink-Zweers

Naast de Doop- en Trouwboeken en de Burgerlijke Stand zijn er veel meer bronnen die men kan gebruiken voor het stamboomonderzoek.¹ Eén van deze bronnen is de lijst van landverhuizers in Overijssel.² Hierop vinden we onder andere de naam, leeftijd en het beroep van emigranten die in de periode van 1847 tot 1908 naar bijvoorbeeld Amerika, Afrika en Duitsland vertrokken.

Naam	L	BS	K	Beroep	Jaar	Bestemming	Opmerkingen
HARDENBERG STAD							
Bausch, Cecilia Suzanna	62	o	-	zonder	1906	Capellen in Dld.	wordt huishoudster
Beltman, Evert	44	x	4	landbouwer	1882	N. Am.	
Bielsefeld, Lucas	64	o	-	landbouwer	1905	N. Am.	
Boerman, Hendrik	58	x	5	landbouwer	1882	Michigan in N. Am.	
Brinker, Bernard Heinrich	30	o	-	arbeider	1882	N. Am.	
Eeschendal, Albert	43	x	4	arbeider	1901	Itterbeek in Dld.	
Fokkert, Geert	33	x	3	landbouwer	1887	N. Am.	

Bovenaan deze lijst van Stad Hardenberg staat Cecilia Suzanna Bausch, een 62 jaar oude weduwe zonder beroep. In 1906 vertrekt zij zonder kinderen naar Capellen in Duitsland om daar als huishoudster te gaan werken.

Het toeval wil dat deze Suse Bausch de overgrootmoeder is van Jan Pieter Borger, medewerker in onze genealogische werkgroep.

Uit de door hem samengestelde genealogie komen we te weten dat Cecilia Susanna Bausch op 4 april 1844 te Beek in Limburg is geboren als dochter van de landbouwers Frans Ludolf Bausch en Jacobina Clasjens. Wanneer Suse 12 jaar oud is overlijdt haar moeder Jacobina en op 18-jarige leeftijd trouwt zij te Beek met Jan Pieter Borger. Deze zoon van de landbouwers Jan Matthijs Borger en Joanna Catharina Walraven is in 1834 te Stein geboren. Bij zijn huwelijk in 1862 woont hij te Grevenbicht en is daar toezichter bij de openbare Maaswerken. In Limburg worden uit dit huwelijk negen kinderen geboren en gedoopt in de Nederlands Hervormde Kerken te Urmond, Obbicht (Papenhoven), Beek, Urmond en Grevenbicht. In deze kleine plaatsen in de buurt van Maastricht zijn drie kinderen jong gestorven. Volgens mondelinge overlevering is het gezin Borger-Bausch op grond van het geloof op 3 april 1878 verhuisd van het Rooms-Katholieke Limburg naar het Protestantse Gramsbergen. Hier hebben ze maar even gewoond, op 8 december 1880 verhuizen ze naar Radewijk, waar in 1881 Cecilia Suzanna en in 1884 Petronella het levenslicht aanschouwen. In mei 1889 gaat het arbeidersgezin wonen te Stad Hardenberg op B49.³

Na een huwelijk van ruim dertig jaar sterft in 1895 Jan Pieter Borger. Op dat moment is van de acht kinderen de oudste dochter Hanna getrouwd met Bertus Veltink. Zij hebben twee kinderen. De weduwe Suze blijft in Hardenberg wonen tot ook de jongere dochters getrouwd zijn.

Na een druk leven, waarin zij aan elf kinderen het leven schonk, vertrekt deze moeder en grootmoeder naar Duitsland om daar als huishoudster aan de slag te gaan. Het was pure noodzaak, omdat zij geen uitkering kreeg of andere inkomsten had. Uit de brieven die zij aan haar kinderen schreef krijgen we een indruk hoe het haar verder is vergaan. De brieven hieronder zijn letterlijk overgenomen. Wat opvalt is dat moeder Borger-Bausch geen punten en komma's gebruikt.

Brief 20 Dec 1906

Niep, 25Dec. 1906

Bausch Kinderen en Familie

*Reeds van de 7e Nov hier doch
ben door de drukte in het eerst
niet schrijven doch hoop ik dat
Gij allen nog gezond zijt. Ook
de kleine Willem heb ik nu
ook aan geslacht in het eerst was
het een druk toen was de jonge
heer en mevrouw nog hier was ieder
dag jachtpartijen van 15 a 16
man binnen aan tafel wat een
drukte doch nu zijn die weg en
zijn nu met de oude vrouw
en meid alleen*

'Waarde kinderen en familie, Reeds van den 7e Nov. hier doch kon door de drukte in het eerst niet schrijven doch hoop ik dat Gij alle nog gezond zijt en ook de kleine Willem heb ik zo vaak aan gedacht in het eerst was het zeer druk toen waren de jonge heer en mevrouw nog hier was ieder dag jachtpartijen van 15 a 16 man binnen aan tafel wat een drukte doch zijn die nu weg en zijn nu met de oude vrouw en meid alleen de oude vrouw is wel eene brommert maar de jonge heer zeide mij er niets op te doen en schonk mij over alles het vollen vertrouwen de jonge heer en Mevrouw zijn deze week vertrokken het heeft hier alles zijn met en tegen doch ben goed gezond en dat is voornaamste deze week is hier iets verschrikkelijks voor gevallen een jongen van eene boer van 18 jaar viel met beide beenen in een stoomdorschmachine en kreeg de beide af het was iets verschrikkelijks arme

jonge is gisteren overleden. Nu kinderen wat kan ik U al meer schrijven hier het nieuws geef U geen belang doch schrijf U toch eens spoedig hoe het U gaat ik ga heden over vier weken naar Beek aan de Roer daar is mijne moeder geboren en woonachtig geweest broeders of zusters van haar zijn er niet meer doch nog vele Nichten en Neven het kost mij van hier maar 1 gulden heen en terug en ben er in 40 jaren niet geweest nu kinderen tot wederzien zoo het God behaagt en zijt hartelijk gegroet U allen van Uwe moeder - schrijf eens spoedig.

Heden, den 1 Jan. 1907 bij den aanvang dezes jaars wensche ik U allen veel heil en zegen en vooral een goede gezondheid door de drukte is brief blijven liggen daar de vrouw ziek is geworden geef deze inliggende brieven aan de jongens een aan Gustaaf en een aan Piet. Zijt nogmaals hartelijk gegroet van Uwe Moe. Afzender: Meijvr. CS. Borger per adres Wedw. Boscheidchen, Niep bij Crefel. - Deutschland.¹

Niep bij Crefeld 6 Dec. 1906⁴

"Waarde kinderen en verdere familie In de hoop U allen nog gezond zijt wat ik Gode zij dank ook nog van mij kan mededelen Mijn plan was in september naar Hardenberg te komen doch door het herbouwen van de Villa waar wij nu wonen wierd ik door hen dringend verzocht hier te blijven tot in Februarij de jonge heer en jonge Mevrouw zijn zeer goed voor mij de oude mevrouw is wel zeer lastig doch ik kan er het beste mede omspringen, doch het is hier zeer druk iedere dag bezoek en dat komt alles voor vrouw Borger op ofschoon wij wel een keuken en een kindermisje hebben maar ik moet anders alles bezorgen, een groot huis met 36 kamers, daar is wat in te bezorgen en boekhouden van mijne uitgaaf en al zoo wat meer. Ik ben drie weken naar Maastricht geweest naar mijn broeder, die ik ruim 31 jaar niet gezien heb en zijne vrouw kende ik niet eens. Hij heeft vier kinderen, alle meisjes, de twee jongste zijn getrouwt, de oudste is al reeds een jaar ziek ik geloof, ze ook niet meer beter. Gustafs vrouw is een aardig mens en wil U allen in voorjaar als ik te Hardenberg ben komen opzoeken, zij is bij Assen prov. Drenthe van geboorte en wil dan ook daar heen, toen ik te Maastricht was, schreef mij de oude Mevrouw van hier ik zoude toch terug komen, want zij had haar oppassing niet en toen ik terug kwam waren ze allen aan spoor om mij af te halen en de kleine jonge van 272 jaar riep maar Borger niet meer weg gaan.

Hoe is het met de kleine Willem⁵. Suse schreef mij, dat Gij beide er geweest waren en die kleine zoo dikkert was. Hij zal zeker wel grootvaders jonge wel zijn, doch hoop ik, als ik kom hij mij kan komen tegen loopen. Nu kinderen, ik wensch U beste. Groet vader en moeder van mij hartelijk en schrijf mij nu eens spoedig hoe het met U alle is in Februarij kom ik zeker daar ik in Hardenberg ook nog wat te regelen heb Zijt Gij hartelijk gegroet van Uwe Moeder schrijf eens spoedig. Adres Vrouw Borger p.a. Mevrouw Boschheidchen Niep bij Crefeld Duitsland.'

Hoe lang Suse Bausch in Duitsland heeft gewoond is niet bekend. Uit de correspondentie tussen haar jongste dochters Suse en Nella blijkt dat zij in oktober 1913 te Hardenberg logeerde.

Uit de brief van dochter Suse en haar man Hendrik Timmerman die in Enschede wonen blijkt dat ze aardappels en wortels hebben gekregen van de familie Hutten

in Baalder. Zus Nella en zwager Hendrik worden uitvoerig bedankt... *'De kinderen dansten van plezier, toen ze de wortels zagen. Mien ging van morgen naar school met twee in de zak en Ciel en Jo niet minder. En wij hebben er zelf van middag ook een maal van gehad maar lekker hoor!'* Er wordt geschreven over de jonge kippen die ze aan de leg hebben en dat Hendrik kou heeft gevat. Nadat Hendrik ook nog een paar woorden heeft geschreven kruipt hij onder de wol. Suse schrijft verder... *'Van morgen kregen wij ook een brief van moeders kant. Zij was nu noch bij Piet. Wat lollig Nella dat u daar allenmaal zoo bij elkaar zijt geweest. Was ik er alleen niet? Moe schreef dat de heele Borgers familie bij U was geweest. Moeder schrijft nog niet wanneer zij terug komt het bevalt zeker noch al. Als er niets tusschen beiden komt, zal ik zaterdagmiddag de zakken aan spoor brengen. Wij schrijven dan ook nog wel even een kaart. Nu moet ik gaan afbreken want morgen is 't weer vroeg dag als Hendrik ten minste weer kan werken. En nu hopen wij dat u allen goed gezond zijn. En dan nogmaals bedankt Hendrik en Nella zoowel als U vader en moeder ten zeersten bedankt. Wat zijn het toch allen mooie aardappels. Groeien den kinderen flink? Nu later weer. En dan nogmaals onze hartelijke groeten van ons beiden aan U allen. Hendrik en Suze... Daaaag... Slaap goed'.*

De weduwe Borger-Bausch woonde tot haar dood in het oude mannen- en vrouwenhuis te Enschede, waar in die tijd de mannen en vrouwen nog strikt gescheiden woonden.

Zij schrijft in april 1917 over de moeilijke oorlogstijd in de stad Enschede. *'Er is bijna geen varkensvlees meer te krijgen. Er worden niet meer dan twee of drie Regeerinksvarkens in de week aangeleverd voor een bevolking van ruim 41.000 zielen'.* Het vlees kost meer dan één gulden het pond en alles is er even duur. De mensen verdienen amper iets want alleen in de fabrieken wordt maar drie dagen per week gewerkt. De winkels, bakkers en venters leveren niets meer zonder contante betaling. *'Voorde arbeidsmensen is het hier eene schlechte tijd, want geloof hier wordt armoede genoeg geleden. Was die oorlog maarafgelopen'.* Zij schrijft ook over het gebrek aan brandstof, de weinige kolen die er nog zijn worden voor de fabrieken bestemd om de mensen aan het werk te houden. *'De bevolking krijgt op de bon maar 75 turfen in de veertien dagen. Geloof, dat wij hier ook koude genoeg hebben geleden, wat ben ik blijde dat de zomer voor de deur staat en als ik kan en nog leef kom ik van zomer U allen nog eens opzoeken'.*

Op 1 januari 1923 schrijft ze dat ze nog goed gezond is, alleen *'het loopen is er af'.* Zij besluit deze nieuwjaarsbrief met de volgende regels:

*Een jaar is thans weer heengegaan Een
ander brak alreeds weer aan Daarom
mijn wensch U thans gegeven Dat voor
U louter eiken dag Datgeen 't welk U
verheugen mag Veel heil en vreugd U
blijven omzweven Dat wenst Uwe moeder
U van harte toe,*

want dat is de grootste vreugde voor
eene moeder als het de kinderen goed
gaat...

Na hartelijke groeten Uwe moeder
Borger.'

Cecilia Susan na Bausch is op 81-jarige
leeftijd op 28-12-1925 om 4.30 uur aan
de Molenstraat te Enschede overleden.
Zij is begraven aan de Stationsweg te
Hardenberg in het graf van haar zwager
Jan Boers. Haar in 1895 overleden man
is begraven bij het graf van de Van
Riemsdijks, waarschijnlijk omdat hij
connecties met hen had via zijn werk bij
de Rijkswaterstaat.

Huis van Borger aan de Roeterskamp.

Bronnen:

Genealogie van J.P. Borger te Nordhorn

Interview Mevr. Versteeg-Timmerman te Hardenberg

* Index Landverhuizers in Overijssel (Verenigingscentrum Oudheidkamer)
Gemeente Archief Hardenberg

Cecilia Bausch is de voorouder van meer dan 300 personen. Van het talrijke nageslacht komen naast de Borgers, de volgende Hardenbergse familienamen voor:

De Boer te Kloosterhaar, Bouwhuis te Bergentheim, Brill te Gramsbergen, Edelijn te Hardenberg, Van Haaff te Radewijk, Hagedoorn te Holthene, Radewijk, Heemse en De Krim, Hakkers te Lutten, Horst te Bruchterveld, Huisjes te Bruchterveld, Bergentheim, Loozen en Kloosterhaar, Hulsegge te Ambt Hardenberg, Hutten te Baalder en Radewijk, Kamphuis te Hardenberg en Gramsbergen, Kelder te Heemserveen, Hardenberg en Lutten, Luisman te Kloosterhaar, Meier en Meijer te Hardenberg en Gramsbergen, Nijeboer te Bruchterveld, Plaggenmarsch te Mariënberg, Bergentheim en Hardenberg, Ramaker te Hardenberg, Timmerman te Hardenberg, Veltink te Brucht en Ebbenbroek, Versteeg te Hardenberg, De Vries te Lutten, Welleweerd te Hardenberg, Wemekamp te Bruchterveld, Zomer te Hardenberg?.

1. Nieuw in ons verenigingscentrum: Het complete Rechterlijk Archief van Stad en Ambt Hardenberg, diverse belastinglijsten, volkstellingen en bezittingen van het klooster Sibculo. De Markeboeken (behalve Diffelen en Lutten) zijn in kopie en/of op microfiche te raadplegen. De oudste gegevens dateren uit 1550 en vinden we in het markeboek van Holthene en Heemse en in het bovengenoemde Rechterlijk Archief van Stad Hardenberg. Deze oude teksten zijn voor de meeste mensen niet leesbaar en moeten nog Vertaald¹ worden.

Alles wat wij verzamelen moet voor onze bezoekers zowel te lezen en natuurlijk ook in ons archief terug te vinden zijn. Wie wil ons hiermee helpen?

2. In ons verenigingscentrum zijn behalve de index op Landverhuizers in Overijssel ook de lijsten van Landverhuizers in de graafschap Bentheim te raadplegen (collectie Harger: in kopie en als computerbestand).

3. De familie Borger heeft gewoond aan de Roeterskamp. De boerderij is later verbouwd en wordt nu bewoond door mevrouw Stoeten (witte huis aan Jan Weitkamplaan).

4. Volgens het bevolkingsregister is Cecilia 'Suse'¹ Bausch pas op 14 november 1906 naar Cappellen, Duitsland vertrokken.

5. Willem Hutten, Ambt Hardenberg 28 januari 1906, overl. 8 mei 1981, Wethouder te Hardenberg, tr. Fennegien Geertjes, Ambt Hardenberg 30 september 1907, overl. 6 oktober 1966, dochter van Roelof Geertjes.

Alle tot nu toe bekende verwanten zijn ingevoerd in een genealogisch computerprogramma. Het bestand Borger bevat meer dan 7500 personen met takken in Australië, Duitsland, Limburg enzovoort. In mei 1996 is Pieter Borger via de Nederlandse Genealogische Vereniging in contact gekomen met een verwante genealoog te Düsseldorf. Deze heeft de oudste gegevens van de Borgers, zij blijken in de dertiende eeuw in Hamburg te wonen. De werkgroep genealogie heeft naast het bestand Borger nog veel meer gegevens van Hardenberger families in de computer ingevoerd (circa 30.000 personen). Door uw eigen stamboomgegevens aan ons door te geven wordt u opgenomen in het adressenbestand en kan de werkgroep genealogie u in contact brengen met de meer dan 100 mensen die bezig zijn met voorouderonderzoek in onze omgeving. Denk ook aan de genealogische contactdag op 31 augustus 1996 in de Schakel!

De Bruchter School (2)

J. Luisman-de Jonge

Nadat aan allerlei formaliteiten en voorschriften voldaan is kan eindelijk najaren van voorbereiding de bouw gestart worden van drie nieuwe openbare scholen in de gemeente ambt Hardenberg. Eind 1881 zijn de bestekken en tekeningen, opgemaakt door de architecten W. en F.C. Koch en gedrukt door de erven J.J. Tijn te Zwolle, aan de Districts-schoolopziener verstuurd. Op 9 januari 1882 wordt aan Gedeputeerde Staten gemeld dat de schoolopziener de plannen heeft goedgekeurd. Diezelfde maand sturen B. en W. twee exemplaren van bestek en tekeningen aan Zijne Excellentie den Heer Minister van Binnenlandse Zaken. Op 24 januari doen B. en W. aan G.S. opgave van de gehouden aanbesteding. J. Emmink en Zn. te Meppel, aannemer van publieke werken zal de school en onderwijzerswoning te Brucht en Radewijk bouwen voor resp. 15.270 gulden en 9.944 gulden. De school te Rheeze is gegund aan aannemer A.J. Woltersom te Coevorden voor een bedrag van 10.280 gulden. De opzichters zijn Z. Koeslag en G.J. Engberink.

Omdat de Rijkssubsidie bij lange na niet toereikend is en de begroting voor 1882 geen middelen tot dekking van de bouwsom aanwijst besluit de gemeenteraad een geldlening aan te gaan van 12.000 gulden tegen 4 1/2% per jaar. De aflossing van die lening zal geschieden in 24 jaarlijkse termijnen van 500 gulden te beginnen in 1890. Dat de gemeente de eindjes aan elkaar moet knopen blijkt uit een schrijven van de burgemeester van enkele maanden terug waarin hij bij het Rijk subsidie aanvraagt. Hij klaagt dat de uitgaven voor drie nieuwe scholen de draagkracht der gemeente te boven gaan, dat de bevolking van ruim 8000 zielen voor een groot deel uit veenarbeiders bestaat, terwijl veel verveners zelve in andere gemeenten gevestigd zijn. Dat die veenarbeiders de gemeente veel lasten opleggen door stichting en instandhouding van scholen en lusten van hen volstrekt niet genoten worden.

Die arme veenarbeiders en hun kinderrijke gezinnen wonen vnl. in het Bergentheimer- en Bruchterveld en langs het kanaal. In Brucht staan omstreeks